

Jozef Pavol

Spolupráca kňazov s ŠtB z historicko-etického hľadiska. Problematika etického kompromisu v spolupráci duchovných s ŠtB

Posudek oponenta disertační práce

Předložená práce je významným spisem, neboť se jako první systematicky zabývá problematikou, která je téměř nezpracovaná a přitom je velmi významná; pokud se společnost a církve nevyrovná s minulostí, může jen s obtížemi kráčet kupředu. Navíc nepředkládá jen historický popis zjistitelných skutečností, nýbrž i jejich hodnocení z etického hlediska. I to je věc neobvyklá a významná. Práce tak činí v oddělené části historické a etické.

Práce má však ve svém zpracování některé závady, a to dvojího druhu, obsahové a formální.

V první části práce jde o co nejvěrnější popsání historických skutečností. Z **obsahového hlediska** je třeba konstatovat, že počet zkoumaných případů spolupráce kněží s StB je poměrně nízký, neboť práce vychází ze zachovaných registračních svazků. Kolik jich je? Je třeba ujasnit, jakou relevanci mají závěry vycházející z poměrně nízkého počtu zkoumaných.

Jistě není snadné získat od kněží, o které jde, informace o spolupráci, natož informace věrohodné. Problematika je natolik citlivá a dosud živá, že by se zdálo nezbytné alespoň se pokusit se dotyčným kněžím přiblížit a získat jejich důvěru. Jakým způsobem tedy autor práce usiloval o osobní kontakt s příslušnými kněžími?

V etické části práce se správně konstatuje, že terminologie a problematika etického uvažování není mezi jednotlivými teology jednotná. Nicméně bychom očekávali, že autor práce vnese do spleti různých termínů a koncepcí jasno a jasně vysvětlí, co je mravní hodnota, hodnotový statek a jejich hierarchie, na čem se jejich hierarchie zakládá, co je etický kompromis, role individuálního etického hodnocení, vztah úmyslu a mravních norem atd. Rovněž bychom očekávali, že vyjasní možnosti zdůvodnění hierarchie mravních hodnot a hodnotových statků a ujasní terminologii vyšší – nižší, naléhavý, fundamentální...

To se však nestalo. Autor práce sám opakovaně užívá spojení „statky a hodnoty“, aniž by tyto dva pojmy rozlišoval. Není proto zřejmé, zda se přiklání k terminologickému a obsahovému systému některého z teologů, které cituje, či zda má svůj vlastní systém. Zdá se naopak, že mu jeho vlastní nejasno v této věci prakticky znemožňuje dobrat se jasného pravidla hodnocení spolupráce kněží s StB. Jak se má hodnotit jednání narušující mravní hodnotu a jak hodnotový statek?

Když autor mluví o zlu, např. když na s. 179 říká, že je třeba brát na vědomí, že jednáním vzniká i určité zlo, zůstává nejasné, zda má na mysli porušení mravních hodnot, nebo hodnotových statků, tedy zda jde o zlo morální či o zlo mimomorální. Jak to souvisí s tradičními pojmy *bonum* či *malum morale* a *bonum* či *malum physicum*?

Podobně na s. 188 se říká, že jedna z variant jednání kněze, který byl vydírán, byla nejednat, tedy nepřijmout spolupráci, což by znamenalo, že ponese následky kompromitování a s tím spojené zlo. Co je ale tímto zlem? Zlo morální? Nebo zlo ve smyslu škody, poškození, znevýhodnění, ale ne zlo jakožto charakteristika lidského činu? To je třeba vysvětlit.

V čem podle autora práce spočívá funkce svědomí? Na s. 189 uvádí možnou situaci, ve které orientace podle svědomí nepostačuje, a člověk proto hledá východisko v objektivních

kritériích modelů zvažování statků a hodnot. To tedy vypadá, že rozhodování podle svědomí a rozhodování podle „objektivních kritériích modelů zvažování statků a hodnot“ jsou dvě různé a oddělené věci. Je tedy třeba vyjasnit, podle čeho se podle autora práce orientuje svědomí a jaké je vzájemné postavení subjektivity a objektivity v mravním rozhodování. Jestliže v dané situaci nelze jednat mravně dobře a zároveň mravně správně (tamtéž), jak se má člověk rozhodnout?

Na s. 197 se opět uvádí, že v některých situacích ani subjektivní hledání odpovědi ve svědomí nepomůže. To tedy vypadá, že v obvyklých situacích rozhodování podle svědomí postačuje, v situacích mimořádně náročných je však třeba se obrátit k objektivním kritériím. Je to skutečně tak?

Podobnými pochybnostmi je provázena i četba dalších kapitol o principu menšího zla a principu dvojího účinku.

V práci lze vysledovat rozpor mezi pečlivým shromažďováním a analýzou historických faktů a mezi ne zcela ujasněným pojednáním o základních pojmech etické teorie.

Při obhajobě tedy bude zapotřebí, aby autor do spleti pojmů a postojů vnesl jasno a aby též vyjasnil, s jakými koncepty mravní zodpovědnosti pracují církevní dokumenty.

Autor práce zřejmě hodnotí pozitivně variantu rozhodnutí, ve kterém vydíraný kněz formálně přistoupil na spolupráci s StB, ale pak se jí všemožně vyhýbal, aby nikomu neuškodil (s. 266). Toto řešení má ovšem dvě závady. Zřejmě přijímá tvrzení všech spolupracovníků StB, že nikomu neuškodili, což může ale nemusí být pravda a což daný spolupracovník nejspíše nemůže vědět, a zároveň zrazuje mravně nekompromisní postoj těch, kteří spolupráci s StB odmítli i za cenu sankcí, které je za to stihly. To jsou závažné věci, které autor práce nemůže vědět, neboť s nimi nemá osobní zkušenost. Bylo ovšem jeho profesní povinností zkoumat nejen případy těch, kdo na spolupráci s StB pod nějakým nátlakem přistoupili, nýbrž i těch, kdo stejnému nátlaku nepodlehli a v radikálním odmítání spolupráce vytrvali.

V práci postrádáme kapitolu o těch akcích StB, při kterých byl různými způsoby vykonáván nátlak na občany státu, ať kněze nebo laiky, aby přistoupili na spolupráci, ale které byly rázně a důsledně odmítnuty. Pokud nevezmeme v úvahu i možnost nespolupracovat, není etické hodnocení spolupráce možné a vytváří se falešný dojem, že jiná možnost než spolupráce, ať aktivní, nebo rezistentně pasivní, vlastně nebyla.

Po **formální stránce** je nutno konstatovat, že nesmírné množství jazykových nedostatků je pro čtenáře iritující. Mnohdy znesnadňují porozumění, neboť to jsou převážně chyby v interpunkci.

V této současné podobě se mi práce jeví jako problematická, i když přináší značné množství nových historických zjištění i teologických postojů. Zdá se mi však, že by bylo vhodnější ji považovat za první krok, za shromážděný materiál, který potřebuje další promyšlení a zpracování, a to zejména v etické části. Nicméně práci doporučuji k obhajobě s výhradami.

10.4.2011

PhDr. Libor Ovečka, Th.D.
oponent